

POČECI I FAZE RAZVOJA PROCESA GLOBALIZACIJE

GEOGRAFSKE OSNOVE GLOBALIZACIJE

2. predavanje

Izv. prof. dr. sc. Jelena Lončar

Ishodi učenja

- Objasniti različite diskurse koji se pojavljuju u tumačenju i odnosima prema procesu globalizacije.
- Razumjeti i znati navesti različita shvaćanja i viđenja globalizacije kao procesa u sadašnjosti i u budućnosti.
- Objasniti zašto se pojavljuju navedene razlike u tumačenju pojave globalizma i globalizacije.

Kapitalizam kao osnova širenja globalizacije

- **Kapitalizam** (franc. *capitalism*, njem. *Kapitalismus*, od kapital) je tip ekonomske organizacije i djelovanja u društvu, koji se zasniva na:
  - 1) privatnom vlasništvu i nadzoru nad ekonomskim sredstvima proizvodnje (kapitalu), pri čemu su vlasnici kapitala razdvojeni od rada potrebnoga za njegovu proizvodnju i oplodnju;
  - 2) usmjeravanju ekonomske djelatnosti na stvaranje profita, a nju provode poduzetnici ili kapitalisti kao društveni akteri koji kombiniraju kapital, rad, sirovine, strojeve, patente i dr. te na taj način nude dobra i usluge računajući na njihovu tržišnu potražnju;
  - 3) tržištu kao regulatoru te djelatnosti, na kojem se susreću proizvođači i potrošači, razmjenjuju i raspodjeljuju dobra i usluge, odnosno pregovaraju, a konačan se rezultat izražava u cijenama,
  - 4) prisvajanju profita od strane vlasnika kapitala, što dijelom podliježe državnom oporezivanju;
  - 5) radu radnika kao slobodnih aktera, koji na tržištu rada prodaju svoju fizičku i umnu radnu snagu koja proizvodi dobra i usluge (Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30315>).

Faze razvoja globalizacije

- Postoje tvrdnje da se u globalizacijskom procesu ništa nije promijenilo u odnosu na prošlost – a to su nove tehnologije uključujući komunikacije i promet, rast trgovine, pojava globalnih kompanija, masovne migracije, pa čak i svjetski ratovi.
- Ono što promijenilo je forma, odn. oblik same globalizacije
- U odnosu na „kontroliranu globalizaciju” iz perioda zlatnog doba kapitalizma (1945. - 1975.) danas imamo neoliberalan ili *free for all* neobuzdani kapitalizam.
- Njime dominiraju monetizacija, deregulacija, privatizacija, smanjenje poreza za korporacije i bogate i sl. (Michie, 2017.)

Razvojna razdoblja globalizacije

Period prije Prvog svjetskog rata

- U tom razdoblju Ujedinjeno Kraljevstvo bilo je glavna svjetska sila.
- Međunarodni monetarni sustav bazirao se na zlatnom standardu vezanim uz britansku funtu.
- Dolazi do velikog rasta trgovine, javljaju se multinacionalne kompanije i korporativna ulaganja.
- Borba za kolonije i „komadanje” Afrike.
- 1914. godina i Prvi svjetski rat.

Međuratno razdoblje

- Ekonomski raspad Njemačke.
- Rusija (SSSR) izlazi iz kapitalističkog poretka.
- Velika gosp. kriza u SAD-u 1929. g.
- Rast fašizma u Njemačkoj, Italiji, Španjolskoj i Portugalu.
- Churchillov pokušaj ponovnog uvođenja zlatnog standarda.
- Unatoč rastu međunarodne trgovine tokovi globalizacije ne jačaju.

Razdoblje od 1945. - 1975.

- Zlatno doba kapitalizma – uspostavljen stabilan međunarodni monetarni sustav vezan uz američki dolar.
- Osnovani UN, Svjetska Banka i MMF.
- Države usmjerene na postizanje pune zaposlenosti.
- U Europi se stvara država blagostanja.
- Stabilan rast u svim aspektima globalizacije.

Razdoblje od 1975. - 1985.

- Novi međunarodni ekonomski poredak – naglasak je na stabilnosti cijena sirovih materijala (sirovina).
- Nastoji se izbjeći pojava kriza kao što je bio naftni šok iz 1973. godine. – doveo je do drastičnog povećanja cijena nafte.
- Veća intervencija države u ekonomiju.
- U Europi javlja se više javnog vlasništva i planiranja – skandinavski model upravljanja.
- Kretanje u smjeru suprotnom od *lessez-faire* (slobodnog tržišta bez ikakvih ograničenja).

Razdoblje od 1985. - 2008.

- Razdoblje neoliberalne ekonomije, deregulacija politika, privatizacija.
- Nema kontrole nad financijskim tokovima.
- Špekulativna poslovanja.
- Razdoblje nestabilnosti te financijskih i ekonomskih kriza diljem svijeta.
- Vrhunac 2008. g. i financijski slom - 2009. početak svj. recesije prvi puta nakon 1929. g.

Razdoblje od 2008. do danas

- Izlazak Ujedinjenog Kraljevstva iz EU.
- Javlja se migracijska i izbjeglička kriza 2015. g. zbog rata u Siriji – izbjeglički val prema Europi.
- Porast nejednakosti između bogatih i siromašnih – porast prihoda bogatih.
- Nepotpuna reforma bankarskog sustava – države su sanirale (financirale) gubitke velikih banaka nakon krize 2008. godine, ali ih nisu reformirale.
- Globalizacija je i dalje nestabilna – pojava pandemije COVID-19 i zatvaranje tj. usporavanje i stagnacija velikih svjetskih gospodarstava.

Globalni studiji (GS)

- Nakon 2. svj. rata javljaju se nove akademske discipline:
  1. Internacionalni (međunarodni) studiji (*international studies*)
  2. Internacionalni (međunarodni) odnosi (*international relations*)
- Internacionalnost – sustav koji se sastoji od nacija-država kao jedinica koje djeluju u uvjetima strukturalne anarhije.
- Internacionalni odnosi – poddisciplina unutar američke političke znanosti.
- GS stavili su proučavanje globalizacije u središte svojih istraživanja.

U čemu je razlika između globalnih studija i globalizacije?

- Globalni studiji pojavili su se početkom 1990-ih kao transdisciplinarno područje koje se bavi proučavanjem mnogih dimenzija globalizacije.
- Iako se globalizacija proučava u okviru mnogih znanosti i disciplina - sociologije, ekonomije, geografije, političkih znanosti, povijesti i sl. – ipak nije primarni predmet njihovih istraživanja.
- Ove znanosti bave se samo nekim njenim konceptima i „dijelovima” npr. društvenim u sociologiji, resursima u ekonomiji, prostorom u geografiji ili prošlošću u povijesti.

- GS stvorili su poseban akademski okvir odn. kontekst za proučavanje globalizacije.
- GS obuhvaćaju različite pristupe i metode koje doprinose transnacionalnoj analizi svijeta kao jednog interaktivnog sustava (Steger, M. B., Wahlrab, A., 2017).
- GS proučavaju transnacionalne procese, interakcije i tokove iz perspektive široke istraživačke mreže – u odnosu na „uska” istraživanja pojedinih disciplina.
- GS mogu se promatrati kao posljednje poglavlje faze modernizacije odn. konačni prekid s razdobljem koje je započelo industrijskom revolucijom.

Međunarodni studiji, studiji područja, globalni studiji - koja je razlika?

Sl. 1. Položaj globalnih studija u odnosu na druga područja koja se bave globalizacijom

Izvor: Steger, M.B., Wahrab, A., 2017: *What is Global Studies? Theory and Practice*, Routledge, N.York

DISKURSI U TUMAČENJU GLOBALIZACIJE

Pro-globalizacija

- Ovaj diskurs drži da je širenje tržišne ekonomije, konkurentnost, slobodna trgovina i zapadna demokracija – važan progresivan trend.
- Kapitalizam se promatra kao moralno dobro koje promovira ekonomski rast i efikasnost te vodi globalnoj dobrobiti za sve.
- Ovaj je pogled povezan sa MMF-om i njegovim sestrinskim institucijama, Svjetskom bankom i WTO-om.
- Politički stav - „nema alternative“ ovom procesu te da građani i države moraju naučiti sudjelovati u njemu.

Antiglobalizacija

- Ovaj diskurs smatra kako je globalizacija prijetnja lokalnom društvu i okolišu.
- Podsjeća na kolonijalno razdoblje povijesti.
- Neki tvrde da su oni koji nose najveći teret marginalizirane grupe, posebno one u slabije razvijenom svijetu.
- Globalizacija, ne da smanjuje, već povećava razlike u procesima koji se neće nužno moći preokrenuti.
- Antiglobalisti tvrde da proglobalisti smatraju globalizaciju neizbježnom jer je ona u interesu poslovnog sloja, industrijalaca i bogatih zemalja.
- Političke posljedice idu u smjeru revolucije, a protiv institucionalnog i korporativnog kapitalizma.

Alter-globalizacija

- Predstavnicima ovog diskursa tvrde da globalizacija nije predodređena i ne slijedi zadani evolucijski razvoj.
- Ona je posljedica ljudskog djelovanja te određenih političkih izbora.
- politički domašaj ovog pogleda je reformistički, građani i države imaju ulogu u otporu i njenom reguliranju.
- Alternativne i napredne globalizacije su moguće .
- Globalizacija može imati i pozitivne i negativne ishode.
- Treba izabrati *prirodu* globalizacije kroz ljudsko djelovanje – ali je ne uništiti.
- Ovaj pogled je najuže vezan s transformacionalističkom školom mišljenja.

- Proces globalizacije fundamentalno mijenja način na koji se ljudi, dobra i informacije kreću i međusobno djeluju.
- Geografija ističe da lokalna sredina, institucije i ljudi itekako imaju utjecaj na globalne procese.
- Govori se o prostorno-vremenskom „smanjivanju“ (*space-time shrinking*) u kojem dominira tehnološki determinizam.

Povezivanje Europe

- Pojavi procesa globalizacije pogodovala je situacija nakon Drugog svjetskog rata.
- Europske zemlje, novčano potpomognute od SAD-a, započinju proces međusobnog povezivanja – Europska zajednica za ugljen i čelik.
- Slijedi EEZ (EUROATOM), EZ pa EU.

Sl. 2. Potpisivanje ugovora o osnivanju Europske zajednice za ugljen i čelik, 18.4.1951.

Izvor: www.eca.europa.eu/hr/Pages/DocItem.aspx?did=51111

- Ciljevi tog povezivanja - izbjeći daljnja međusobna neprijateljstva i stvoriti Europu u kojoj će sve države međusobno surađivati i pomagati se.
- To je na kraju dovelo do stvaranja Europe kakvu danas poznajemo.
- Takva politika u Europi bila je nakon toga pokretač sličnih procesa (regionalnih povezivanja) i drugdje u svijetu.

GATT (*General Agreement on Tariffs and Trade*) – Opći ugovor o carinama i trgovini

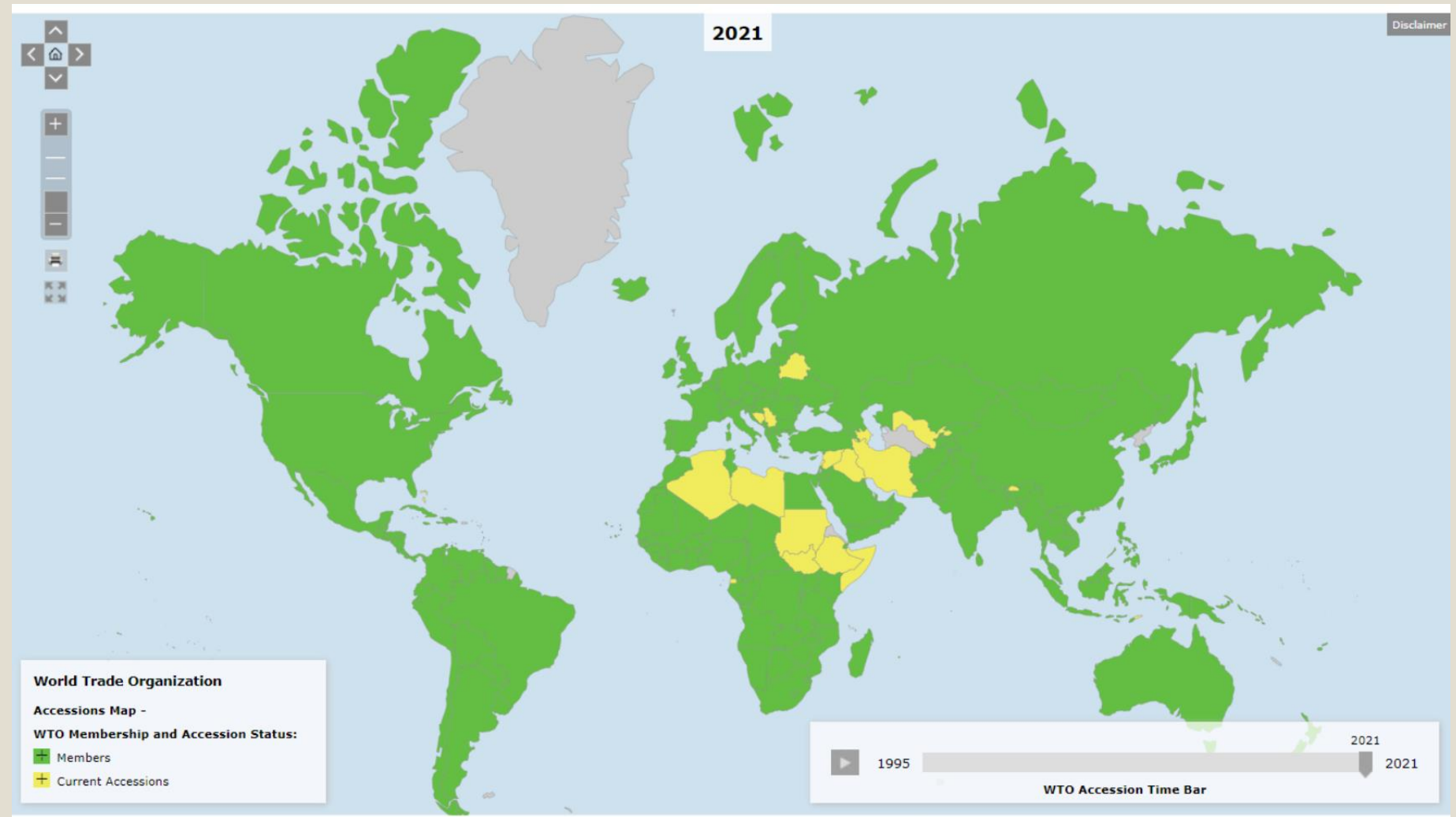
- Kada se govori o nastanku globalizacije svakako se mora spomenuti GATT.
- Značenje što ga je imao ovaj Ugovor potaklo je trgovinsku globalizaciju te smanjenje trgovačkih carina među državama.
- Pridonijelo njihovu jačem međusobnom trgovinskom povezivanju.
- GATT je osnovan 1947. i temeljio se na klauzuli o najvećim pogodnostima.

- Iz klauzule tri temeljna načela:
- *Načelo recipročnosti* - odnosi se na to da trgovačke olakšice koje potpisnice GATT-a priznaju jedna drugoj, moraju biti jednake za obje strane.
- *Načelo liberalizacije* - podrazumijeva postupno smanjivanje carina i drugih ograničenja.
- *Načelo carinske nediskriminacije* - dvostruke carinske olakšice između dviju potpisnica moraju se primijeniti na sve članice GATT-a. Carinske stope također se ne smiju jednostrano povećavati.

Svjetska trgovinska organizacija - *World Trade Organization - WTO*

- GATT je 1994. preimenovan u WTO (*World Trade Organization*).
- WTO je počeo djelovati 1995. godine.
- Financira se doprinosima potpisnica prema njihovom udjelu u trgovini među članicama.
- Od godine 2016. broji 164 država članica.
- Sjedište WTO-a je u Ženevi.

Najveći broj država promatrača u WTO dolazi iz Afrike i Azije.

Sl. 3. Članstvo u WTO-u – članice, promatrači i ostali, 2021. godine

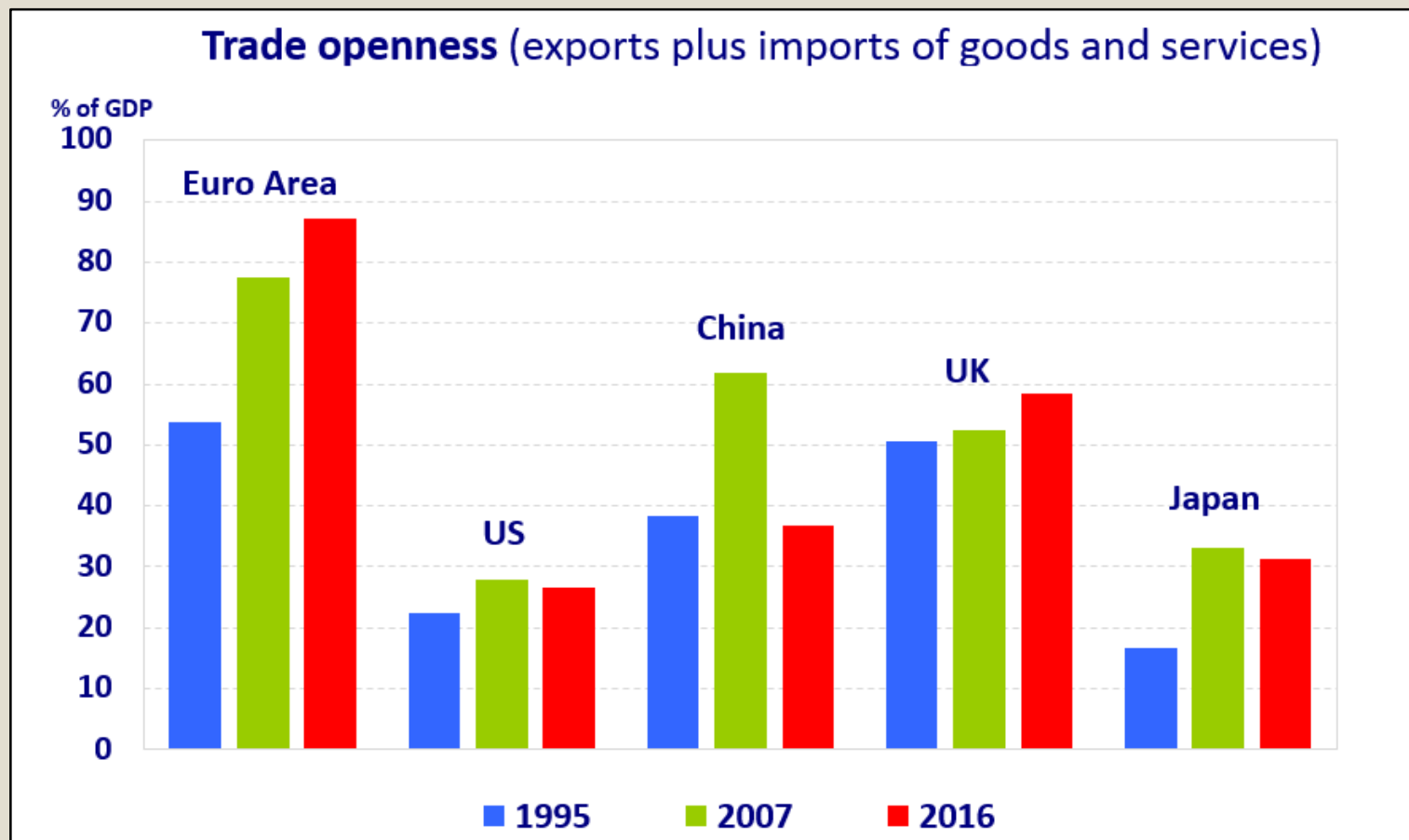
Izvor: WTO, https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/acc_map_e.htm

Glavni ciljevi organizacije

- Regulacija,
- Nadzor i liberalizacija svjetske trgovine,
- Osiguravanje pravnog okvira za provođenje pregovora o trgovinskim sporazumima te
- Rješavanje sporova među državama članicama.

- WTO članice sudjeluju u radu različitih pregovaračkih tijela - kako bi što učinkovitije zaštitile svoje interese.
- Države članice WTO-a sudjeluju s 97 % u svjetskoj trgovini.
- Hrvatska je postala 140. članica WTO-a 30. 11. 2000. godine.
- Članstvo Hrvatske u WTO-u predstavljalo je temelje integriranja hrvatskog gospodarstva u europsko i globalno tržište, s ciljem povećanja efikasnosti i konkurentnosti te povećanja izvoza.

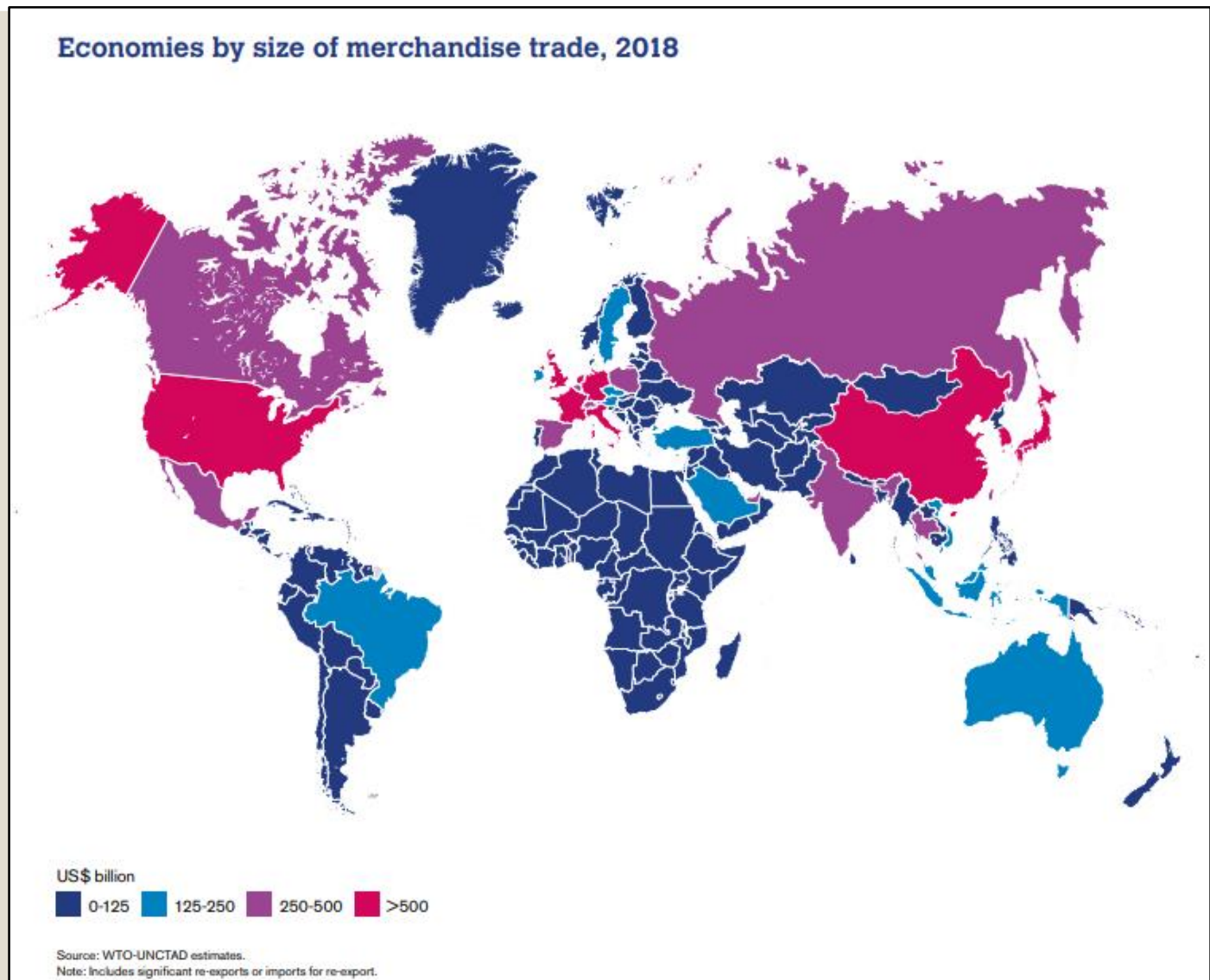

- U razdoblju 1995. – 2016. g. najveći rast trgovinske otvorenosti zabilježile su države članice eurozone, a slijedila je Kina odn. Ujedinjeno Kraljevstvo.
- Najslabiji rast otvorenosti zabilježile su Japan odn. SAD.

Sl. 4. Otvorenost trgovine nekih svjetskih ekonomija, 1995. – 2016.

Izvor: https://twitter.com/ESM_Press/status/919258656646008832/photo/1

- Najснаžnije ekonomije prema trgovinskoj razmjeni u WTO imaju samo SAD, Kina i neke europske države (UK, Njemačka, Francuska).

Sl. 5. Veličina ekonomija prema trgovini država članica 2018., u mlrd. dolara

Izvor: <https://safety4sea.com/wto-trends-in-global-trade-2018/>

EU - Japan trade: facts and figures

€86 billion

EU **exports to Japan**, the EU's second largest export market in Asia

74,000

EU **companies** export to Japan

600,000

jobs tied to EU exports to Japan

Trade deal could boost EU exports to Japan up to:

+180%

for processed food

+22%

for chemicals

+16%

for electrical machinery

Source: European Commission

Council of the European Union
General Secretariat

© European Union, 2017.
Reproduction is authorised, provided the source is acknowledged

TRGOVINA IZMEĐU EU I JAPANA

- Osim međusobne trgovine i one sa SAD-om za EU je i Japan vrlo značajan trgovinski partner.
- Vrijednost izvoza u Japan iznosi 86 mlrd. Eura.
- 600 000 radnih mjesta u Europi vezano je uz izvoz u Japan.

Sl. 6. Činjenice o trgovini EU-Japan, 2017.

Izvor: Council of the European Union, <https://europa.eu/>

POSljedICE GLOBALIZACIJE

- 1. Nova iskustva, ali i lomovi na društveno-političkoj, gospodarskoj, kulturnoj, etičkoj i religioznoj razini – *dramatični procesi i promjene*;
- 2. Ubrzano interesno povezivanje i umrežavanje različitih društvenih subjekata – *integracijski procesi*;
- 3. Pojava i porast utjecaja transnacionalnih čimbenika na političkoj, gospodarskoj, financijskoj i kulturnoj razini – *transnacionalizacija*;

- 4. gubitak ili smanjenje političke važnosti granica nacionalnih država – *internacionalizacija*;
- 5. pojava novog načina promišljanja o različitim problemima ali i nova ekološka svijest posebno u raspravi o klimatskim promjenama i o onečišćenju okoliša – *globalizirajuća svijest* i *ekologizirajuća savjest*;
- 6. prosvjedi koji prate okupljanja G-7 (ali i WTO-a, MMF-a, i dr.) – protuglobalizacijski procesi i prosvjedi – *antiglobalizacija* (Šimić, 2009).

- Ranije faze ili „forme” koje su prethodile današnjoj globalizaciji vezuju se s ekspanzionizmom odn. modernizmom koji se odražavao na društvenu dinamiku kroz:
- Industrijalizaciju,
- Kapitalizam,
- Kolonijalizam,
- Imperijalizam,
- Sekularizam te
- Sustav nacija-država.

Transnacionalizacija

- Pojam koji je uz globalizaciju sve više u upotrebi, jest i pojam *transnacionalizacija/transnacionalizam*.
- Transnacionalizacija je društveni fenomen.
- Pojam je uveden početkom 20. st. kao novi način razmišljanja o povezanosti među kulturama.
- Rast i sve veće ekonomsko značenje transnacionalnih korporacija i transnacionalnih tijekova roba, kapitala, informacija te znanja na svjetskom tržištu i globalnom ekonomskom prostoru.
- O njoj se i sve više govori sa stajališta nacionalne države.
- Ona se pojavom transnacionalizacije uglavnom mora odreći dijela svoje suverenosti radi uključivanja u iznadnacionalne saveze.

Neke vizije globalizacije u budućnosti

- Potrebno je da globalizacija u svoje tokove uključi zeleni „*New Deal*” kako bi se počelo rješavati pitanje klimatskih promjena.
- To bi trebalo utjecati na obnovu i razvoj nove proizvodne i društvene infrastrukture.
- Uloga međunarodnih institucija u tome bi trebala biti značajna.
- No najvažnije – fokus bi se trebalo premjestiti s trendova ekonomskog rasta (uključujući i rast BDP-a) na kvalitetu života odn. dobrobiti življenja općenito.
- Takav novi internacionalni poredak temeljio bi se na globalnoj suradnji.
- Ona bi za posljedicu imala održivi i dugoročni ekonomski rast i razvoj.

Literatura

- Dujšin, U., 1999: Globalizacija, ekonomske integracije i Hrvatska, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 49, 2, 179 - 195.
- Kaluđerović, Ž., 2008: Poimanje globalizacije, *Filozofska istraživanja*, 113/29, 15 - 29.
- Lončar, J., 2005: Globalizacija – Pojam, nastanak i trendovi razvoja, *Geoadrija*, vol 10, br. 1, 91 - 104.
- Michie, J., 2017: *Advanced Introduction to Globalisation*, Edward Elgar Publishing, UK
- Milardović, A., 1998: *Poraz Europe*, Pan Liber, Osijek-Zagreb-Split, 271.
- Milardović, A., 1999: *Globalizacija*, Pan Liber, Osijek-Zagreb-Split
- Murray, E.W., 2006: *Geographies of globalization*, Routledge; London, N.York, 392.
- Pažanin, A., 2009: Globalizacija i politika, *Politička misao*, 46 (1), 49-58.
- Karlić, I., 2009: Dvoznačnost fenomena globalizacije, *Filozofska istraživanja*, 113, god. 29, 87 - 106.
- Steger, M. B., Wahrab, A., 2017: *What is Global Studies? Theory and Practice*, Routledge, N. York
- Šimić, J., 2009: Religije i crkve pred izazovom globalizacije, *Filozofska istraživanja*, 116, 29 (4), 745 - 761.
- Turek, F., 1999: *Globalizacija i globalna sigurnost*, Hrvatska udruga za međunarodne studije, Varaždin, 159.
- Hrvatska enciklopedija (n.d.): Kapitalizam, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=30315>

PREPORUKE ZA DALJNJE ČITANJE

- Europska komisija, 2017: *Dokument za razmatranje o svladavanju globalizacije*, <http://ec.europa.eu>
- Grinin, L., Kotorayev A., 2018: *Origins of Globalization in the Framework of the Afroeurasian World-System History*, <https://www.researchgate.net>

- Zahvaljujem na pažnji!